

WERELD IN WORDING

TWEEDE BLOK.

C.

CULTUS EN CULTUUR.

Als we de samenhang zien tussen de cultus, de eredienst, de moraal enerzijds en de cultuur anderzijds, dan worden we ons al snel bewust van een sterke wederkerige beïnvloeding. Dat is ook begrijpelijk.

Als we Egypte beschouwen, dan blijkt de dodencultus van dit land zijn stempel te drukken op de wijze waarop men beeldhouwt, schrijft (het schrijven van toen was een soort schilderen) ja, zelfs de gedichten die men maakte hebben onwillekeurig iets meegekregen van deze drift naar het hiernamaals.

Kijken we in de vroege middeleeuwen, dan vinden we daar de trotse ridders met hun streng religieuze opvattingen, die ze in de praktijk natuurlijk weer vergeten.

Wat is hier eigenlijk de situatie? Het avontuur lokt. Je moet meer zijn dan een ander; dat kun je door meer te beleven. Kennis is maar betrekkelijk waardevol. Het is belangrijk dat je sterk bent; mogelijk zou je draken kunnen bestrijden. Het is belangrijk dat je erg slim bent, anders zou een ander je misschien in een valstrik kunnen lokken. Juist in die op zichzelf helemaal niet zo mooie tijd vinden we een hoffelijkheid, een formalisme in de samenleving. We vinden zelfs een strenge scheiding tussen de standen die b.v. in de vroege schilderkunst hier en daar tot uiting komt.

Luisteren we naar de liederen die worden gezongen, dan blijkt dat de dichters van die dagen zich vooral bezighouden met edele jonkvrouwen, hoge heren en nederige knechten. Het volk zelf komt niet veel verder dan een "rom, rom, rom, want hij kwam nooit weerom". Typisch is alweer de samenhang. De mensen denken wel eens dat cultus alleen samenhangt met religie, maar dat is maar zeer indirect waar.

Als je een cultus opbouwt, moet je een grondidee hebben. Dat is een geloofsidee. Maar de cultus zelf staat eigenlijk voor een groot gedeelte los van de feiten van het geloof. Het is een poging van de mens om zijn begrip van juistheid, van mogelijkheid en vooral ook zijn begrip van belangrijkheid kenbaar te maken in allerlei formaliteiten. De handelingen zijn vaak meer symbolisch dan anderszins. Dat weet u in uw tijd ook. Als u de auto koopt die wordt geadverteerd met deze schone dame in minikini, dan neemt u ook niet aan dat u die dame cadeau krijgt bij aankoop. U weet dat het een poging is om de attractiviteit van het voertuig uit te drukken. En aangezien de meeste mannen de kopers van auto's zijn, is het dus noodzakelijk om daaraan een vrouwelijke achtergrond te verbinden. Auto is vrouwelijk en dat wordt uitgebeeld.

Op dezelfde manier was de ridder ridderlijk. Niet omdat hij zich zo netjes gedroeg, maar doodgewoon omdat in de gehele wereld de ridder (de

ruiter) iemand was die meer had en meer kon en die moest beter zijn in alle opzichten. De versluiering van de werkelijkheid wordt een cultus, die zolang er een georganiseerde samenleving is de mens eigenlijk beheerst.

Als u naar de huidige tijd kijkt, dan vindt u ook bepaalde cultussen. Wees eens een ogenblik realistisch en vraag u af, of alle sociale wetenschappen eigenlijk niet meer hebben van een cultus dan van een realiteit? Het is vaak het omkleden van bepaalde drangverschijnselen, zelfs ook bepaalde maatschappelijke noodzaken met mooie leuzen en idealen. Hetzelfde geldt voor alle andere zaken.

Als men spreekt over het recht van de arbeider, dan spreekt men in feite ook over de macht van de arbeider. Als men het heeft over de noodzaak tot zuiver leven, dan heeft men het kennelijk ook over de noodzaak tot discipline. Het is opvallend, dat veel landen waarin we een strenge dictatuur aantreffen de sport zelfs een zeer belangrijk deel van de cultuur is geworden. Het is enerzijds de ontwikkeling van alle lichamelijke krachten en mogelijkheden, anderzijds de absolute gehoorzaamheid, de discipline, kortom, het precies passen in het tevoren geplande patroon.

Wie op deze manier kijkt naar de wereldgeschiedenis, ziet heel andere dingen dan de normale geschiedkundige die zwelgt in paleizen, veldslagen, helden en soms een enkele keer een opstand die natuurlijk wordt neergeslagen. Altijd weer wordt een volk bepaald door datgene wat het werkelijk verlangt. Dat verlangen is zeker niet altijd datgene wat direct wordt geuit. Het is wat er achter ligt; het is de droom. De cultus is de symbolisering van een droom. En deze symbolen tezamen vormen de grondslag van de cultuur.

Nu zult u zich waarschijnlijk afvragen in hoeverre geestelijke elementen hierin een rol kunnen spelen. Ik zal proberen dit zo kort en duidelijk mogelijk uit te leggen.

De geest heeft behoefte aan een bepaalde beleving, daarvoor incarneert ze. Zij is niet zozeer geïnteresseerd in de vorm van de beleving als wel in de mogelijkheid tot die beleving. Het is duidelijk dat de geest in haar incarnatiedrang gelijktijdig de gerichtheid meebrengt waardoor een mens op een bepaalde plaats in de maatschappij zijn lichaam vindt, maar ook waardoor groepen gelijkgestemden voortdurend weer in een gelijke tijd en een gelijke omgeving plegen te incarneren. De geest geeft dus wel degelijk achtergronden.

Als we terug willen gaan naar het verre verleden - en laten we dan maar weer bij Egypte blijven - dan is het duidelijk dat bij zeer velen daar de behoefte bestaat om de wereld te kennen. Men is niet alleen geobseedeerd door de dood, al lijkt dat misschien zo, maar ook door het onbekende. De hele godengeschiedenis en het Dodenboek confronteren u steeds weer met juist het onbekende, met de wonderen van het onbekende. De volgelingen van Thoth zijn degenen die proberen de geheimen van het menselijk lichaam en van bepaalde principes van het leven te ontsluiten. Elders zijn er priesters die zich bezighouden met de hemelruimte. We kunnen dus zeggen dat het wetenschappelijk denken en streven - zij het op een andere manier dan bij u bekend - in Egypte een heel grote rol speelde. Maar juist als je geen zekerheden hebt en je moet je bezighouden met het onbekende, heb je behoefte aan een grote rigiditeit van de gemeenschap als zodanig. Er moet een strakke indeling zijn, want alleen zo'n indeling garandeert je de rust voor je onderzoekingen.

Er moet een zekere machtsverhouding zijn. In die machtsverhouding moet je als zoeker en denker een plaats hebben die het je mogelijk maakt niet alleen waar te nemen en te denken, maar ook datgene wat je ervaart op enigerlei wijze toe te passen en te uiten. Dit wordt duidelijk in de indeling van allerlei priesterkasten. Het komt eveneens naar voren in de

verhouding tussen de priesterkaste en krijgerskaste.

De meesten van u weten dat niet, maar er waren heel wat provincies waar het tempelbier en ook het krijgsmansbier (twee biersoorten) voor de wetenschapsmensen beschikbaar was. Het krijgsmansbier was iets zwaarder. Het tempelbier was iets edeler van gisting en smaak. Het z.g. faraobier, voorbehouden aan de hoogste stand (gouverneurs, hogepriesters e.d.) bleek voor de wetenschapsmensen eveneens soms verkrijgbaar te zijn en wel als erkenning van hun prestaties. Daarmee hebben we dan meteen al de hele zaak weergegeven.

De wetenschapsman staat eigenlijk gelijk met de priester. Hij is trouwens altijd ook gewijd in een bepaalde godsdienst en hij is gelijktijdig de gelijke en de meerdere van de krijgsman. Hij heeft de kans om de erkenning van de hoogste macht (de Farao) te krijgen. Die erkenning stelt hem gelijk met opperofficieren. Het is duidelijk, dat alleen al in die samenhang de geest gemakkelijker kan zoeken. En juist omdat het geen wereld is waarin de wetenschap reeds zoveel wetten heeft gesteld dat ze je als een keurslijf beginnen te benauwen, is er ook de mogelijkheid om de meer esoterische erkenningen in je waarnemingen te vervlechten.

De magie van Egypte speelt een heel grote rol tot ongeveer 400 v. Chr., daarna wordt het wat meer goochelarij. Maar altijd weer is er een samenhang.

De geneeskunde stond zeer zeker op een behoorlijk hoog peil, maar ze viel samen met o.a. hypnose. De hypnotiseur nam veelal de taak van de huidige narcotiseur over. De suggestor was aanwezig, maar ook de telepaat al werd hij anders genoemd. Hij werd een zielewachter genoemd. Deze namelijk had de taak te zien of de patient de operaties goed kon doorstaan en of er misschien wat aan te doen zou zijn, indien het verkeerd dreigde te gaan. Het was dus een samenwerking van paranormaal begaafden met technisch begaafden als je het zo moogt uitdrukken.

In de gehele maatschappij vinden we deze dingen terug. Zelfs als je je bezighoudt met het bijbelse beeld van Egypte dat uit de aard der zaak wel enigszins vertekend is, zien we hoe Mozes strijdt met de magiërs aan het Hof. Wat duidelijk maakt dat de magiër dus een zeer hooggeplaatst persoon was. Wat er niet bij verteld wordt is dat de magiër ook een wetenschapsmens is, dat vele van de droomuitleggers betere psychologen waren dan menig psychiater van deze tijd. Gaan we kijken in andere gemeenschappen, dan zien we weer precies hetzelfde.

In Griekenland zien we dat de zaak uiteenvalt in degenen die koloniseren (de Spartanen) en degenen die handelen (de Atheners). Vergelijken we datgene wat ze tot stand brengen, dan blijkt dat de kunst veel vrijer, veel minder gedisciplineerd zich openbaart in Athene, dat het toneelspel meer nadruk krijgt, dat er grotere dichters zijn en ook betere filosofen dan in Sparta. Maar Sparta brengt weer rekenaars voort, mensen die ook mathematici zijn in hun tijd. Het brengt grote soldaten voort, maar ook ontdekkingsreizigers, natuuronderzoekers, weerkundigen. Als we dat vergelijken, dan is het duidelijk dat de begeerte en de behoefte van een bepaalde Staat of van een bepaalde maatschappij bepalend zullen zijn voor datgene wat er kan gebeuren. Die behoefte schept een sfeer. In die sfeer incarneren entiteiten die zich juist daartoe voelen aange trokken. Iemand, die ervaring wil opdoen met het lichaam b.v. en vooral zichzelf wil beproeven en beheersen, zal niet in Athene incarneren maar in Sparta. Hij zal daardoor veel harder van opvatting zijn dan een Athener; dat is gewoon logisch. Dat zal ook in deze tijd gelden.

Een geest, die behoefte heeft aan een zuiver logische, nuchtere benadering van leven en de verschijnselen van het leven, zal ongetwijfeld kiezen voor bepaalde staten waarin God officieel niet meer wordt erkend. Maar in die staten zal hij tevens, wanneer hij creatief werkzaam is, gebonden zijn aan de logica van die maatschappij. Hij zal het geheel van zijn bege-

ren, van zijn denken moeten overbrengen in een vorm, die de maatschappelijke drang weergeeft en zijn eigen ontwikkelingsbehoefte. Eerst op het ogenblik, dat in een dergelijke gemeenschap een afwijkende mentaliteit hand over hand toeneemt, krijgen we te maken met mensen die in hun denken, in hun werken als schrijver, beeldhouwer, schilder maar evengoed ook als technicus de norm stellen; die in feite zich losmaken van de alwetende en almachtige bescherming van het staatsapparaat en zich zelfstandiger daartegenover plaatsen.

Dan kunnen we kijken naar landen als Rusland, Tsjecho-Slowakije, China. Op het eerste gezicht vraag je je dan af: wat zal daar wel de cultuur zijn? Dan kijk je eerst naar de cultus van het leven.

De cultus van de Sovet-Unie en in mindere mate van China vinden we uitgedrukt in vijfjaren-plannen; dus in een streng vastleggen van al wat er gaat gebeuren. Het is een wanhopige poging om een greep op de toekomst te krijgen. Alles wordt eraan ondergeschikt gemaakt. Gelijktijdig zien we dat het noodzakelijk is om een mate van ontspannenheid tot stand te brengen. Die mate van onspannenheid zal dan weer in vorm moeten beantwoorden aan datgene wat de Staat als zodanig is: de planning. Maar ze zal er zich tevens deels aan onttrekken.

In China worden de oude kunsten en oude handwerken nog steeds goed beoefend. Er zijn in China nog steeds grote schilders, uitstekende artistieke lakwerkers. Er zijn beeldsnijders van een kwaliteit die je in het westen met een lantaarntje moet zoeken. Hun werk is soms in vorm wat veranderd, bepaalde traditionele elementen blijven achterwege, maar de techniek zelf geeft toch nog steeds aan een behoefte aan een zekere ontspannenheid. En die ontspannenheid komt zelfs tot uiting in het bekende drama de Chinese opera.

Als we naar een Chinese opera kijken, dan zien we een aantal gevechten. Het is eigenlijk voornamelijk acrobatiek, afgewisseld met voor de westerling althans kwetsende geluiden. Dat is altijd zo geweest. De Chinese opera in de tijd van de grote Mantsjoe-keizers was ook zo. We zien dat nu de revolutionair wordt verheerlijkt, terwijl het vroeger de afgezant van het Hof was en in een latere fase een bepaalde rechtvaardige landheer die optrad om schone maagden te beschermen tegen draken en andere monsters. Maar het feit blijft bestaan dat men dezelfde technieken gebruikt. En wat is nu het wonderlijke? In een land als China is de vrijheid van het individu op z'n minst genomen zeer beperkt. Maar wat wordt er verheerlijkt in die opera? De vrijheid. Eens was het de rijkdom, de macht om anderen af te wijzen, de verdediging die vooral voor de armen zo erg belangrijk was. Nu is het de vrijheid die wordt verheerlijkt. Dat is het element waarop de geest nu inhaakt.

De geest zal niet zeggen: Gaat deze opera nu over oude kasteelheren of over soldaten en revolutionaire van Mao? Ze zal zich afvragen: Wat is de drijfveer? Maar als ze komt en ze is zelf gericht op bevrijding, het zich ontdoen van onnodige banden, dan is het duidelijk dat zij in die cultuur alle elementen, waarin het begrip vrijheid een grote rol speelt, scherper gaat uitdrukken. Zij bepaalt mede het cultuurpatroon en verandert de betekenis (de inhoud) van een deel van de waarden waaruit de cultus van het gemeenschappelijke leven en denken is opgebouwd.

Wij hebben ons in vorige onderwerpen beziggehouden met de samenhangen die er overal zijn. Maar werpt hetgeen ik nu heb gezegd niet een paar vragen op? Er zijn opmerkingen te maken die verbluffend lijken, als u even goed kijkt. En dat blijkt niet alleen in uiterlijk maar ook in mentaliteit en in alles wat daarmee samenhangt.

Heeft u er wel eens opgelet dat uw huidige minister van Justitie een ontstellende gelijkenis vertoont in uiterlijk en in gedrag met Filips II van Spanje? Onderzoek uw historische kennis en u zult weten wat ik daarmee wil aangeven. Het is duidelijk, dat er in beide gevallen sprake is van een enorme onzekerheid die dan wordt gecompenseerd door een beroep op het absolute gezag. Filips beriep zich op God en de kerkelijke raadslieden. Als we het gevolg daarvan nagaan, dan zien we een neiging tot een bijna barbaarse dictatuur

die op zichzelf misschien niet kwaad gemeend is, maar die ondanks alle schijnbare blijmoedigheid voortdurend een zekere sombere uitstraling geeft. Het is de mens die vecht met zichzelf. Die bang is voor zijn leven, zijn aansprakelijkheden en verantwoordelijkheden en die daaraan probeert te ontkomen door zich te identificeren met de God die hij vereert.

Als u dit verschijnsel ziet (ik heb u één voorbeeld genoemd, ik had ook een ander kunnen nemen, maar ik dacht dat dit aardig voor u was), dan moet u zich toch eens afvragen hoe het komt dat er in elke periode van ongeveer 300 jaar een soort heimwee uitbreekt. Een heimwee niet zoals men misschien denkt naar orde, maar naar een verleden.

Men ziet plotseling neo-classicisme optreden. Men ziet plotseling een versierd barok ontstaan die probeert uit te beelden wat er vroeger is geweest. Men ziet in deze tijd een hang ontstaan naar de gelukkiger twintiger jaren toen iedereen danste en niemand wat deed. Misschien is het begrijpelijk.

Kijk eens, een vooruitgang - cultureel, maatschappelijk - impliceert tevens een verlies van zekerheid. Waar onzekerheid ontstaat daar zoekt men vaste waarden. Die vaste waarden zijn in de nabije ontwikkeling niet te vinden. Dan grijp je terug naar een periode waarin datgene wat voor jou belangrijk is, werd geuit en gelijktijdig die vaste samenhang en ordening bestond die je voor jezelf verlangt. Het is geen wonder dat uw gewelddadige tijd vooral de twintiger en dertiger jaren terugzoekt. Deze gelukkige periode die grote figuren voortbracht als Dillinger en Al Capone, want men is in feite grotendeels in verzet tegen de huidige levensvorm. En in alle kunst klinkt dat mee, maar ook in de godsdienst.

Ik heb er niets op tegen dat een jazz-kwartet een mis in beat uitvoert in de een of andere katholieke kerk. Ik kan me ook best voorstellen dat de dominee op zijn preekstoel een conferancier is die wordt begeleid door een wat hot Hammondorgel en een wat ontstemde trompet. Op zichzelf maakt 't niets uit voor de boodschap die ze brengen. Maar het is kentekenend dat ze juist naar die middelen grijpen, welke zo in strijd zijn met de sfeer van mystiek, van bijzonder geroepen zijn en ook bijzonder verplicht en gebonden zijn die aan kerken eigen is. Als je zo'n verschijnsel ziet, vraag je je onwillekeurig af: wat is de geestelijke achtergrond daarvan?

Wij kunnen natuurlijk zeggen: het is een nevenverschijnsel van de cultuur of we kunnen bepaalde verschijnselen wegpraten als zijnde subculturen, maar er moet een geestelijke waarde achter zitten. Dan blijkt, dat juist in dergelijke gevallen de mensen bang zijn de boot te missen. Ze willen met hun tijd meegaan, maar gelijktijdig zijn ze niet in staat om zelfstandig genoeg te zijn. Het zijn mensen die graag auto willen rijden, maar dan wel in een gehuurde auto, terwijl ze bovendien zichzelf en hun bagage all risk hebben verzekerd. Deze mensen nu grijpen naar dit soort middelen. Zo goed als andere zachte middelen weer aangeven dat de geest wel zoekt naar vrijheid, maar dat hij werkelijke vrijheid in feite niet kan aanvaarden. Dit is de grote moeilijkheid die in elk cultureel blok terugkomt. Er is altijd weer een terugzoeken naar het verleden, een protesteren tegen het heden en gelijktijdig het zich ontwikkelen, zonder een bereidheid die ontwikkeling in alle consequenties vanuit zich te volgen.

Ik geloof, dat je in al deze ontwikkelingen voor ogen moet houden dat de geest, die op aarde incarneert, probeert zichzelf te ontwikkelen. Een geest, die incarneert heeft dus bepaalde moeilijkheden. Zij kiest in het leven een toestand waarin zij die moeilijkheden meent te kunnen oplossen. Zij incarneert dus op die punten waar voorhaar bestaande moeilijkheden aanwezig zijn, maar brengt gelijktijdig de eigen traagheid mee, het pogen om eigen verantwoordelijkheid af te schuiven, haar pogen om zichzelf los te denken van alle verplichtingen, de neiging om blind te zijn voor bepaalde gevolgen van zijn daden. En dat houdt in dat de mens, die leeft - in welk tijdperk je ook kijkt - wel degelijk ook geestelijk gemotiveerd is en dat ook zijn gedrag mede geestelijk kan worden verklaard.

De cultus, waarin hij dan zijn belevingsnoodzaken, zijn conflicten giet, is ten slotte verschijnsel, niet oorzaak. Maar het betekent wel dat daaruit

een bepaalde zedenleer voortvloeit, een bepaalde waardering ook en dat die waardering als vanzelf ook een wetmatigheid wordt of probeert te worden in de gemeenschap. Laat mij het zo zeggen: In de tijd dat Twiggy als meest beroemde mannequin in Europa de kleren aan de kapstok hing, werd er in Polynesië een extra grote bruidsschat betaald omdat de bruid meer dan 200 pond woog.

Kijk, bij u was er overvloed, dus magerte kwam niet al te veel voor, daarom werd ze een begeerlijk iets en kon ze zelfs tijdelijk tot schoonheidsideaal worden gepromoveerd. De mensen op die eilanden hadden veel te veel te maken gehad met honger en hongersnoden, tijden dat er weinig te eten was. Dus: veel vet betekende rijkdom. Rijkdom is bewonderenswaard, dus hoe dikker de bruid des te gelukkiger de bruidegom. Daar koopt men a.h.w. de bruid per pond, maar wel aan één stuk natuurlijk.

Als u dit eenvoudige voorbeeld hanteert, zult u ook kunnen begrijpen waarom er zo grote culturele verschillen kunnen bestaan tussen uw eigen land in deze tijd en de ontwikkelingslanden ook in deze tijd.

Wanneer de toestand anders is, dan is datgene wat nastrevenswaard en bewonderenswaard is anders. Het betekent dat de gehele sociale samenhang anders is. En dan kun je misschien met de mond dezelfde principes belijden, maar je kunt ze eenvoudig niet praktisch uitvoeren. De mensen begrijpen dat veel te weinig.

Als je denkt aan b.v. de dissidenten in de verschillende oostblok-landen, dan meent de westerling: die mensen hebben gelijk en dat moet dan toch maar worden erkend. Maar men vergeet, dat de innerlijke onzekerheid, het jagende wantrouwen dat het gouvernement, maar in feite een groot gedeelte van die volkeren bezielt, gevoerd heeft tot een zeer strikte ordening. Elke aantasting van de ordening betekent niet een verandering of een vooruitgang, maar een grote onzekerheid. Het betekent dat je jezelf onder de loep moet nemen in een periode dat je dat niet wilt, omdat je juist jezelf rechtvaardigt door een systeem dat je aanhangt. Dat is een zuiver emotioneel iets. Dan moet zo'n dissident dus worden afgewezen. Maar dat betekent dat we ook een hele cultuur moeten ontwikkelen die gelijkgericht is.

De Krokodil, een bekend humoristisch blad in de oostblok-landen, heeft heel mooie tekeningen van dissidenten. Dat zijn tekeningen zoals men die hier waarschijnlijk zou maken van mensen als Amin; dus personen die men wel zeer op prijs stelt, maar dan op een bepaalde manier. Er zijn schrijvers, critici, kunstenaars, die elk op hun manier duidelijk maken dat ze die onzekerheid, die aantasting van het systeem niet wensen. Ze nemen liever de persoonlijke onzekerheid dan de onzekerheid van hun bestemming, van een toekomst die niet meer bepaalbaar is. Realiseer u dat en u zult begrijpen dat Nederland daar heel anders tegenover staat.

Nederland is juist een land dat zoveel verzekeringen heeft dat het eigenlijk een meer onbepaalde toekomst wenst, dat het risico's wil nemen. Maar dat heeft weer zijn uitwerking. Ik geloof niet, dat er veel landen in de wereld zijn waar een gesubsidieerd vormingstoneel stukken kan brengen die feitelijk direct gericht zijn tegen de heersende orde in dat land. Bij u is dat mogelijk. Maar dat is geen vrijheidszin of ware democratie, zoals men graag zegt, het is eerder de uiting van een behoefte aan onzekerheid. Een losbreken uit een stoffelijk zich te geborgen weten en daardoor andere denkbeelden en systemen realiseren.

Dat zal ook in de kunst tot uiting komen. Waar de kunst moet wegvluchten, kan ze maar twee richtingen uit. Ze kan gaan naar het abstracte, ze kan magisch, metafysisch worden of ze kan grijpen naar een werkelijkheid die eigenlijk een karikatuur is van bestaande mogelijkheden. Het sprookje van eens is in uw dagen vervangen door science fiction en de goede fee is een robot geworden. Het klinkt vreemd, maar ergens is het zo begrijpelijk.

In een wereld waarin men de techniek als een zekerheid beschouwt, de wetenschap als een rechtvaardiging van alles wat men wil doen en wat men zal bereiken, daar past geen fee die wonderen kan doen. Daar past alleen een superieure robot, die krachtens hetgeen zijn instructeurs aan onbegrijpelijks in hem tot stand hebben gebracht dezelfde dingen doet die de fee eens heeft ge-

daan, maar dan wel technisch-wetenschappelijk verantwoord. Het is gewoon een gevolg van de mentaliteit van de mensen.

Als ik kijk naar de geesten die op het ogenblik in grote getale incarneren, dan ontdek ik dat in uw eigen omgeving en trouwens ook in bepaalde andere delen van de wereld zeer veel geesten tot incarnatie komen, die in zich de behoefte hebben zich te bewijzen, niet zozeer aan de gemeenschap maar vooral aan zichzelf. Het betekent dat zij een cultus zullen maken van al datgene wat eigenlijk niet behoort tot de gemeenschap. Het zijn mensen, die in hun neiging om zich voor te stellen aan de mensheid bewust afwijken van alles wat gangbaar is. Er is een soort exhibitionistische neiging om zijn eigen anders zijn nadrukkelijk te etaleren. De gebieden waar het nu heel veel voorkomt, wil ik u ook nog noemen. Dat zijn namelijk Italië, Egypte, Nederland natuurlijk, Engeland in zekere mate en vooral het westelijk deel van de U.S.A. Dat zijn gebieden waar betrekkelijk grote groeps-incarnaties de laatste twee jaren hebben plaatsgevonden. Dat betekent dat daar stringente veranderingen in de cultuur kunnen worden verwacht over ongeveer 25 jaar. Want in die tijd zijn deze mensen volwassen genoeg geworden om zich uit te drukken.

Een ander typerend verschijnsel dat u misschien ook zal zijn opgevallen is, dat in een niet zo ver verleden er veel muzikale wonderkinderen waren. Mozart, Chopin niet te vergeten en ook enkele kinderen van Bach hebben die reputatie gehad. Die wonderkinderen werden afgewisseld door een aantal wonderkinderen die vooral rekenkundige talenten hadden. In deze dagen zien we ook wonderkinderen, die op betrekkelijk jeugdige leeftijd - 12, 14, 16 jaar - in staat zijn zichzelf de atletische supertop van de wereld te tonen. De verering van het lichaam. U zult zeggen: wat heeft dat te maken met cultuur? Het is er toch een deel van.

Als in uw dagen mensen lyrisch kunnen worden over Johan Cruyff zoals eens in een ver verleden een dichter-koning lyrisch werd over de zon die hij zag als een god, dan moeten we heel goed begrijpen dat er een parallel moet zijn. Het is de projectie van jezelf. Het is de projectie van het "ik" als middelpunt. En dat bepaalt de kunst in elke vorm; de uitvoerende zo goed als de scheppende kunst. Dat bepaalt - en zeker in toenemende mate in uw tijd - de godsbeleving maar tevens de doelstelling van de eenling in de wereld. Het maakt a.h.w. van de gemeenschap een broedkamer waarin juist bepaalde kwaliteiten bijzonder snel tot rijping zullen komen. Vandaar mijn vergelijking met wonderkinderen.

Het wonderkind komt ook voort uit datgene wat het meest begerenswaardig is. En of het nu een Shirley Temple is, een kleine Natasja die buitengewoon goed turnt of schaatst, het is eigenlijk alleen maar centrum zijn. En dat kleine mensen daartoe worden gebracht, is alleen mogelijk omdat grote mensen daarvan dromen. Ik geloof niet, dat er ooit een Shirley Temple zal zijn die uit zichzelf graag film gaat spelen. En ik geloof niet dat er veel moderne jeugdige trinitalenten zijn die uit zichzelf, zonder de drijfveer die door ouders en omgeving wordt geschapen, zo enorm veel tijd aan de lichamelijke kwellingen willen besteden, die noodzakelijk zijn om een topprestatie te leveren. Dus, vrienden, realiseer u wel: dergelijke dingen vormen de cultus, de verering, maar gelijktijdig de moraliteit, de zedelijke benadering van het bestaan, de omschrijving van idealen. Uit die cultus komt dan de cultuur voort, die de innerlijke mens neerschrijft in de termen van de cultus die hij beleeft.

Dan hebben we nog een paar stukjes die anders zijn.

Het is duidelijk, dat ik u hier zeer weinig kan demonstreren van de verschillende culturen en cultuurperiodes. Ik heb daartoe eenvoudig geen middelen. Als ik een poging in die richting waag, dan is dat vooral omdat we verschillen wel kunnen laten uitkomen, zelfs als de perfectie ontbreekt.

Ongeveer 3500 jaar geleden was er een dichter die schreef:

"Ik heb uw aangezicht gezien. Nu bloeit de appel en morgen zullen de chrysanthenen schemeren in het maanlicht. Ik ben gelukkig."

Dat is een sfeer. Het is de samenvoeging van menselijke ordening en het natuurverschijnsel waardoor men zijn gebondenheden verlicht, terwijl men erin opgaat.

Ongeveer een 1000 jaar geleden schrijft een neger-dichter ongeveer het volgende:

"Hij loert in het duister. Ik zie zijn gloeiende ogen. De hagedis heeft mij uitgekozen. Zal ik offer zijn of priester?"

De angstdroom van de mens. Een angstig leven omgeven door bovennatuurlijke machten. De salamander is de uitbeelding van de een of andere god, waarschijnlijk een riviergod. In het duister ziet die mens licht en hij weet: hier is het onbekende dat mij benadert. Nu vraagt hij zich af: wat zal ik zijn: offer of priester? Met andere woorden: zal ik offeren of worden geofferd? Het is de steeds weerkerende vraag die de hele negergemeenschap ongetwijfeld heeft beziggehouden.

Kijken we een tijdje verder, dan is er een bard die zingt over helden en bloeddorstige gelagen. Het is een heel lang gedicht en ik kan uit de aard der zaak maar een paar fragmenten uit het epos citeren en nog in een onvolkomen vertaling.

"Zo heft de beker. Laat de mede u verwarmen en onthoud dat buiten de vijand reeds wacht. Wodan is voorbijgegaan. Nu breekt de tijd aan van strijden en wij zullen de ijsreuzen overwinnen."

De strijd met de natuur, dat is duidelijk. De krachten van de natuur staan achter ons, maar gelijktijdig worden we bedreigd. Ijsreuzen doen denken aan koude, aan een land dat doodgevroren is. Wij zullen daartegen strijden, maar nu kunnen we vrolijk zijn. Het is de beschrijving van mensen, die in de herfst nog genieten, terwijl ze weten dat de bittere winter voor de deur staat. De termen zijn anders. Het zijn de strijderstermen van die dagen.

Misschien is het eleganter als een Spaanse dichter uitroept:

"O, hoe zie ik de poelen van uw ogen. Achter het raam betovert mij uw schim. Ik waag het niet van u te dromen, maar buig de knie en dromend nog, in gedachten bij u slaap ik in."

U moet zich voorstellen hoe dat tot stand komt. Die man heeft dat gedicht. Hij staat daar met een gitaarachtig geval tot zijn enkels in de mest onder een raam, tralies ervoor en een klein balconnetje. Daar staat hij dat lied uit te schreeuwen. Die man zal niet in slaap vallen. Maar in zijn tijd was de droom de ontvluchting aan de werkelijkheid. In de droom is alles mogelijk. Is het eigenlijk niet een verweer tegen al die gewoonten waaraan hij zich, als hij het voor het zeggen heeft, natuurlijk niet zal houden?

Als u nu in uw eigen tijd kijkt, wat moet u dan denken van mensen die op een gegeven ogenblik alleen nog maar proberen om met stamelende klanken iets te zeggen omdat woorden hen eigenlijk al te veelzeggend zijn. Ik heb daarvan al eens een voorbeeld gegeven. Is dat niet het ontvluchten aan alle samenhang? Is het niet de poging om een chaos te vinden waaruit je zelf je wereld kunt opbouwen? Wat hen drijft ondanks alles is niet alleen maar het anders zijn. Degenen die hen toejuichen, zijn zij die zich verwant voelen eerder met een chaos waarin alleen nog het ritme van het leven bestaat dan met een wereld van ordelijk begrip. En zo zouden we voort kunnen gaan.

Je zoudt Vondel kunnen citeren: "Constantijntje, aardig kijntje, hier gekomen van omhoog." Hij krijgt ook nog een lodderig oog, wat een modern mens altijd wat eigenaardig aandoet. Het zijn allemaal aardige dingen. We kunnen ook nog denken aan een mens als Werumeus Buning, die ook allerlei leuke gezangen heeft, Spaanse coplas imiteert en al die dingen meer. Allemaal op hun manier zeggen ze iets en beelden ze iets uit.

Wat moet ik denken van een cultuur waarin de moderne zangkunst wat tekst betreft voor 9/10 uit "Oh baby" bestaat? Dat moet kenmerkend zijn. Is dat "Oh baby" misschien dan toch de behoefte om op de een of andere manier jezelf een beetje te verliezen? Is al die verkleding, die goochelarij met licht een behoefte om een andere werkelijkheid te scheppen? Een werkelijkheid die niet deze is? Pas als je begrijpt hoe die cultus tot stand komt,

die je misschien maar aarzelend onder cultuur rangschikt, kun je begrijpen wat de cultuur zelf is: Een voortdurende wording, een voortdurende verandering. Maar daarnaast ook een voortdurende verwonderde schrik, een zich hernieuwende angst voor het onbekende.

Dat zal een onderwerp zijn waarmee we ons ook nog zullen bezighouden. Dat op zichzelf wijst reeds op de behoefte van de mens om het nu bestaande in te ruilen voor iets anders, zoals het gelijktijdig duidelijk maakt dat hij bang is voor de consequenties van zijn behoefte om anders te zijn.

-:-

COM M E N T A A R.

Ik geloof, dat de vorige spreker heeft betoogd dat de hele wereld voortdurend andere culturen sticht doordat men andere angsten kent en dat men daaruit een cultus ontwikkelt welke dan op zijn beurt het gedrag van de mensen beïnvloedt. Dat kan natuurlijk waar zijn, maar het werpt voor mij wel heel grote vragen op.

Neemt u b.v. een bepaalde omroep die een deel van haar propaganda weergeeft onder de titel: Retteketet kukleku. In mijn tijd betekende 'aan mijn retteketet' een tamelijk laag deel van het menselijk lichaam met een niet bijzonder smakelijke functie. Dus als ik dit zou moeten vertalen in goed Nederlands dan is het: aan m'n reet dat gekraai. Vergeeft u mij, maar taalkundig is deze vertaling verantwoord op grond van de oude woordbetekenis. Dan vraag je je natuurlijk af: Wat denken die mensen erbij? Ze schetteren en ze kraaien, maar kennelijk wel op een bepaalde wat lagere wijze. Dat lijkt mij wonderlijk voor iemand, die net rozen heeft uitgedeeld. Dat is natuurlijk niets bijzonders. Men heeft waarschijnlijk een andere omroep willen navolgen die indertijd veel succes heeft gehad met 'tulpen uit Amsterdam'. Hoe het ook zij, deze problemen - en voor mij zijn het werkelijk problemen - nemen hand over hand toe.

Het lijkt wel of de mensen niet meer weten wat een woord betekent. Vroeger was iemand timmermansleerling en iemand was timmerman of timmermansmeester. Tegenwoordig kan dat niet meer. Als je heel goed kunt timmeren en je gaat anderen dat onderwijzen, dan word je timmeroloog. Waarom noemen ze de dingen niet bij hun naam? Een chirurgijn was vroeger, zoals u waarschijnlijk zult weten, een kapper, die bovendien met bekken en messen de onvermijdelijke ingrepen verrichtte aan het menselijk lichaam. Hij was op zijn manier een allround-man. Waarom was dat een chirurg? Tegenwoordig is dat een specialist. Het is wonderlijk als je dat zo bekijkt.

Er zijn tijden geweest waarin specialisten eigenlijk niet voorkwamen, waarin mensen eigenlijk alles deden, over alles dachten en bijna alles konden. Denk eens aan Leonardo da Vinci. In uw dagen zien wij heel veel mensen, die allemaal denken één ding heel goed te kunnen en verder niet veel kunnen dan wat ze denken te kunnen en dan vaak meer denken te kunnen dan ze kunnen. Dus daar kun je niet van opan. Maar hoe kun je dan een beeld krijgen van de werkelijke mogelijkheden?

Een econoom weet niet wat zich afspeelt in de psyche van de mens. En de psycholoog houdt, gezien zijn tarieven, ook geen rekening met de economische toestand van de mens. Neen, als ik het zo belijk, dan leeft u in een heel wonderlijke tijd. Trrouwens, vroeger was Veronica iemand, die met een zweetdoek klaarstond voor Jezus toen hij langs kwam. Dat heeft ze overgedaan aan de EO en zelf is ze in the beat gegaan compleet met Starsky en Hutch. Wat moet je daarvan denken? Op de een of andere manier is er iets aan het verschuiven, iets aan het veranderen.

Mijn geachte voorganger ging steeds in op de Egyptenaren. Nu moet ik toegeven dat mijn aardse kennis van Egypte beperkt is gebleven tot een klein rijmpje over de koning van Egypte, die hadenz. enz. Dus ik kan mij niet bepaald een egyptoloog noemen. Maar als ik kijk naar Egypte, dan kom ik tot de conclusie dat daar mensen hebben geleefd en nog leven. Je kunt je afvragen hoeveel, maar ze zijn er toch. Ik meen, dat alles wat mensen doen en tot stand brengen niet veel meer is dan waarmaken wat ze innerlijk zijn. Je kunt er niet aan ontkomen wat er in je leeft; dat komt er op een gegeven ogenblik uit. Dat moet in Egypte ook waar zijn geweest en dat moet waar zijn in deze dagen. Dan maakt dat ook heel begrijpelijk waarom de een minster-president wordt en de ander beroepswerkloze. Dat zijn twee zijden van één medaille als u het mij vraagt. Vroeger de een farao, de ander slaaf. Maar was de slaaf nu ongelukkiger dan de farao of omgekeerd? De vraag is maar hoe je het bekijkt.

Ga je kijken naar Florence in zijn glorie-tijd, dan zeggen de mensen tegenwoordig: Wat was dat mooi! Maar dat was ook een kwestie van dolken en vergif, verbaal of factueel. Men was voortdurend bezig elkaar af te maken. Er waren mensen, die van deze praktijken probeerden te profiteren en dat is precies zo gebleven. De vorm is veranderd, de mensen zijn hetzelfde gebleven.

Er zijn mensen die zeggen: Wat er nu gebeurt is toch verschrikkelijk. Ik moet zeggen: Amin komt bij mij beter over dan Nero. Nero speelde er nog harp bij ook; dat was nog erger.

Er zijn mensen die denken: dat verschil tussen de rassen is iets verschrikkelijks. Maar dat is altijd zo geweest. Alleen was het vroeger geen verschil tussen rassen maar tussen dorpen. Elke besloten gemeenschap heeft de neiging elke andere besloten gemeenschap met bepaalde kentekenen af te wijzen. En als we dat weten, dan kunnen we zeggen: In onze cultuur past dat niet en we kunnen net doen of het niet bestaat, maar het is er. Je kunt niet ontkomen aan de mens zelf.

De mens heeft bepaalde instincten, bepaalde kwaliteiten. En of hij nu leeft in een grot ergens in een berg of in een bewaarplaats in een flatgebouw dat maakt geen verschil uit; hij blijft zichzelf. En of hij op stap gaat met pijl en boog, met een slinger of in een auto stapt, hij blijft dezelfde. Op het ogenblik, dat hij een machtsmiddel in handen heeft, wordt hij agressief. Dat is niet zijn bedoeling.

Dan geloof ik, dat die hele geschiedenis over cultuur voor een heel groot gedeelte ontaardt in een poging om uiterlijkheden te vergelijken met toestanden. Maar de basis van de toestand is de mens; en de mens blijft precies dezelfde.

Dat is natuurlijk erg teleurstellend voor de moderne mens die zichzelf ziet als de bekroning van alle voorgaande geslachten. Maar voor de voorgaande geslachten is het van hen uit beschouwd natuurlijk een doornenkroon, dat is duidelijk. Vroeger hebben ze er nooit aan gedacht om een atoombom te gooien, toen vonden ze een pot lood al genoeg. Tegenwoordig is een gloeiende pot lood iets waaruit een geschil kan voortkomen tussen industrie en bevolking. Dat heet dan Biliton. Op Banka en Biliton hadden ze tinnijnen. De loodsmelterijen ervan zitten in Nederland. Het is een kolonisatieproces.

De mens dacht vroeger toch wel een beetje anders over zijn medemensen dan tegenwoordig. Hij was helemaal niet te beroerd om een medemens af te maken net zomin als nu. Alleen, hij was er niet bang voor om het hoogstpersoonlijk te doen. U doet het liever door op een knop te drukken. Is dat dan vooruitgang, is dat beschaving, is dat cultuur? Hoe kun je spreken over cultuur, als zakelijke belangen altijd voorgaan bij al de belangen van de gewone mensen? Hoe kun je spreken over een cultuur, als elitaire groepen hun liefhebberijen kunnen beoefenen op kosten van de massa zoals ze altijd hebben gedaan, terwijl ze beweren dat die massa eenvoudig rijp moet worden om hun beschaving te kunnen volgen?

U bent natuurlijk ver gevorderd. Tegenwoordig is het levenslied in ieder geval acceptabel. Er is een mijnheer met een hoes, die heeft dat acceptabel

gemaakt met de dame zonder naam. Nu liggen ze uit elkaar, dus dat huis is ook weer in last. Dat is toch ook altijd zo geweest.

Daar waren de doedelzakspelers, de zangers en de luitspelers die bij het gewone volk kwamen. Zij hadden het over soldaten die weg waren gegaan en soldaten die terugkwamen. Wat ze in die tussentijd hadden gedaan werd ook in details opgesomd inclusief alle dames. Kwam je bij de hogergeplaatsten, dan kon het soms een boerte zijn, maar dan moest die geestig zijn. Een boerte was een grap. Deze neiging om een scheiding te maken zal altijd weer optreden.

Er was vroeger ook een verschil, dat weet u misschien wel, tussen de werkelijke opera en de volksopera. Weet u wat dat verschil nu was? In de grote opera zongen heel goede stemmen zonder dat je kon verstaan wat ze zongen. In de volksopera zongen wat minder goede stemmen, maar die kon je wel verstaan. Verstaanbaarheid is te volks, dat was ordinair, te gewoon. Dus als iemand u zegt dat u ordinair bent, moet u zich daar niets van aan trekken. Dan zegt u, dat u een gewoon mens bent. Alleen moogt u dan wel het uwe denken over die persoon. Zo gaat die scheiding altijd door.

Ze gaat door in de kunst. Ze gaat door in het maatschappelijk leven. Ze gaat zelfs door in het taalgebruik. De een zegt: ajasses. Een ander zegt: mijn God. Ze bedoelen allebei precies hetzelfde. Wat dat betreft, een opmerking. Tot voor kort, het zal nu met de emancipatie wat minder zijn geworden, was er één ding dat de standen kon verenigen, althans als ze van het vrouwelijk geslacht waren: een muis. Dan gilden ze nl. allemaal in dezelfde toonhoogte.

Deze situatie, die ik probeer uiteen te zetten al is het misschien een beetje spottend, kun je in een paar regels wel samenvatten.

1. De werkelijke menselijke verhoudingen veranderen van vorm maar niet van aard.
2. De wijze van denken, die de mensen volgen is over het algemeen een rationalisatie voor hun gevoelens; en die veranderen niet zo snel.
3. Alle uitingen van cultuur en denken worden natuurlijk bepaald door de omgeving en door de manier waarop ze in die omgeving tot uiting zullen komen. In feite is er echter geen verschil tussen grandma Mozes en de man die voor het eerst een oeros heeft getekend in een grot in Auvergne of in Spanje. Het verschil is eigenlijk meer in de details gelegen dan in de hoofdzaken.

Dan haalde de inleider de geest erbij. Ik kom tot de conclusie, dat die geesten dan wel zullen incarneren waar hun behoefte liggen, maar dat kennelijk de behoefte van de geesten over het geheel genomen toch ongeveer gelijk is gebleven, anders zou de mens niet zoveel vergelijkbare waarden hebben bezeten door alle tijdperken heen.

Dan zie ik in deze tijd een geestelijk ontwaken waarover onze vriend niet heeft gesproken. Ik zie namelijk dat steeds meer mensen komen tot een heel andere manier van voelen en denken. Als het alleen denken was, zou ik er niets van zeggen; een mens denkt zoveel. Maar nu het gevoel erbij komt en deze mensen een nieuwe benadering gaan vinden niet alleen tot de wereld, maar ook tot zichzelf, nu stel ik dat hier sprake is van entiteiten die zichzelf niet alleen willen bewijzen door een verandering van cultus of een andere zedeleer tot stand te brengen, maar dat het entiteiten zijn die een hogere, een meeromvattende wereld voor zichzelf willen waarmaken.

Dat is gemakkelijk gezegd: een hogere, meeromvattende wereld. De wereld is niet hoger. Meeromvattend is ze eigenlijk ook niet alleen vollediger leefbaar. Maar dat dit op aarde gebeurt, doet bij mij de vraag rijzen of er in de hele menselijke historie niet meer van dergelijke tijdperken zijn geweest. En dan kom ik tot de slotsom dat dat inderdaad het geval is geweest.

Wij zien b.v. een sterke algehele verandering van instelling en mentaliteit aan het begin en aan het einde van Atlantis. Twee perioden waarin

over de hele wereld een vergelijkbare ontwikkeling plaatsvindt. De mentaliteit aan het begin ontstaat door een grote verandering van de hele hyperborese toestand. Het einde van Atlantis is weer het ontwaken van een nieuwe wijsheid, die zelfs grote invloed zal hebben op de hele verdere geschiedenis van de mensheid, ook al wordt dat niet zo openlijk toegegeven.

Dan kijk ik naar het christendom. Ja, het christendom heeft natuurlijk ook wel een verandering betekent voor de mensheid. Die verandering van denken is veel meeromvattend omdat het ook voorkomt bij een groot aantal andere leringen. Er is eigenlijk een geheel nieuwe periode begonnen, die kenbaar wordt ongeveer 300 na Chr. Dan is er een nieuwe benadering van de gemeenschap, maar ook van eigen levensdoel en daardoor ook gevoelsmatig een innerlijk beleven van andere krachten en waarden.

Als ik dit zo stel, dan moet ik daaraan de conclusie verbinden dat ik in deze periode een aanloop voor eenzelfde proces zie. Ik denk, dat de cultuur toch nog wel verdeeld zal blijven. Er zal altijd wel een soort elitaire situatie ontstaan en daaronder de gewone mensen. Er zal altijd wel een soort eredienst zijn voor het een of ander - of het nu de Staat is, God in een bepaalde vorm of misschien de mens zelf. Maar de manier waarop ze wordt beleefd, de conclusies die door de mensen daaruit worden getrokken en de consequenties daarvan - gevoelsmatig en niet alleen redelijk - zijn in deze tijd al zodanig, dat een verandering binnen 200 jaar onvermijdelijk lijkt. Dat moet dan een andere incarnatiegolf worden met andere behoeften dan nu, ook al zie ik op dit ogenblik nog heel veel mensen incarneren waarvan ik zeg: nu ja, goed, dat zijn alleen maar herhalingsoefeningen verder niets.

Dan is mijn commentaar dus: Wanneer je het hebt over cultuur, cultuurachtergronden, cultuurwaarden en al wat erbij hoort, dan mag je nooit vergeten, dat al is het gestelde over het geheel wel juist, er altijd als door een aardbeving, een schok, een verandering ontstaat waardoor op zeer korte termijn anders ingestelde geesten gaan incarneren. Ik geloof, dat dit betekent niet dat de cultuur ten einde komt, maar dat een cultuur in een lichte wijziging van uiterlijkheid een geheel nieuwe innerlijke betekenis kan krijgen. En dan is mijn eindconclusie deze:

Niemand mag over het hoofd zien dat het begrip 'cultuur' in feite niets anders is dan de verbinding tussen de tijdperken en de daarin bestaande menselijke ontwikkeling. Het is niet de hoofdzaak. Het is een uiting die door een zekere behoudendheid en progressiviteit, die zich in elke periode steeds weer manifesteert, het mogelijk maakt dat een geestelijk vernieuwde mens in oude, schijnbaar klassieke vormen zijn geheel nieuw beleven tot uiting brengt en zo een nieuwe openbaring voor zichzelf bereikt.

:-:-:-